

POSKUS TIPOLOŠKEGA MODELIRANJA LITERARNE EVOLUCIJE (Ob slovenskem primeru)

V slovenski književnosti obstajata dva evlucijska modela: model upočasnjene in model pospešene razvoja. Referat je usmerjen k opazovanju slednjega in njegovih funkcij. V območja pospešene literarne evolucije sodijo štiri obdobja: protestantska reformacija, romantika, simbolizem z ekspresionizmom in modernizem po drugi svetovni vojni. Motivacijsko zaledje razvojnih vzponov je kompleksno, vendar je v ospredju osamosvajanje subjekta.

In Slovene literature there are two evolutionary models: the model of retarded and the model of accelerated development. This paper aims to observe the latter and its functions. There are four periods of evolution which are considered accelerated: the Protestant Reformation, romanticism, symbolism (with expressionism) and modernism after the Second World War. The motivational background for these accelerations is complex, though a primary factor is the liberation of the literary subject.

Iskanje instrumentarija za poseg v to tematiko ne more mimo nekaterih zanimivih mest, ki jih je dala slavistika 20. stoletja oz. njena literarna veda. Določneje: v njenih tokovih formalizma, strukturalizma in semiotike, s katerimi je prodrla v ospredje svetovne znanosti o literaturi, je nov in visok vzpon doživela tudi teorija evolucije. Na prvi pogled deluje to zadnje kot paradoks. Saj gre za tiste smeri literarne vede, ki so se odtrgale od tradicionalnega historizma in njegovega evolucionizma. Toda odstranitev evolucionizma ene vrste je nadomestil evolucionizem nove, zahtevnejše in intenzivnejše vrste. Na črti Tynjanov-Jakobson-Mukařovský-Lotman, če omenimo samo nekaj imen, je prišlo do nove oživitve evlucijske teorije in do izdelave njenih novih vidikov. Razlogi so razumljivi. Osamosvojitve literature v njeno avtonomnost, kot so jo videli formalisti, je postavila v ospredje imanentni razvoj literature same in njenih izraznih postopkov. Strukturalizem je odprl vprašanja evolucije na ravninah literarnih struktur in sistemov, pa tudi procesualne povezanosti teh sistemov z drugimi, neliterarnimi. Semiotika pa je s semantično dinamizacijo znaka in z njegovo odprtostjo različnemu opomenjanju s strani bralca, družbe in časa postavila literaturo v zelo raznovrstne komunikacijske procese in v njih odkrivala nova polja evolucije.¹

Toda ne samo novejša literarna veda, tudi literatura sama, ki je delovala ob njej ali izza nje, je stopnjevala evlucijsko senzibiliteto. Spreminjanje in inovacija sta postala tako rekoč temeljna pojma modernistične in avantgardne umetnosti, vgrajena v vse njene smeri in programe. Od tod sta se prenašala tudi v literarno znanost. Ni naključje, da sta Tynjanov in Jakobson ravno leta 1928 in prav v Novem Lefu objavila svoj epohalni raziskovalni program *Problemy izučeniya literatury i jazyka*. In tudi ni naključje, da je v njem literarni evoluciji posvečena znatna pozornost.² Njune formulacije so postavile v ospredje dve območji evolucije: njeno smer (»vybor puti«) in

¹ Ob primeru češkega strukturalizma je glavne smeri razvoja evlucijske teorije zarisal Hans GÜNTHER v razpravi *Struktur als Prozeß* (München, 1973).

² J. TYNJANOV in R. JAKOBSON, *Problemy izučeniya literatury i jazyka, Texte der russischen Formalisten*, zv. II (München, 1972), str. 386–391.

njeno hitrost («temp evoljucii»). Pozornost do smeri ni bila nekaj novega. Nova in opazna pa je bila pozornost do hitrosti in dinamike razvoja. In prav sem se je nato obrnila pozornost moderne evolucijske teorije.

Pojem evolucijske dinamike je nadalje razvil Mukařovský (in njegova šola) in ga tudi uporabil ob zgodovini češke literature. Pri tem je prišel do razlikovanja dveh evolucijskih možnosti oz. modelov: na eni strani do modela »zavrte« in na drugi strani do modela »pospešene« literarne evolucije («zrychlené vyvojové tempo»)³. Razloge za tako dvojnost je iskal v smeri sugestij Tynjanova in Jakobsona, ki sta opozarjala na nujnost odpiranja literarne imanence v sociologijo. Našel jih je v dveh bistveno različnih družbenih položajih literature. Češka literatura 19. stoletja se mu je pokazala kot evolucijsko zavrtá, in sicer zaradi »podrtja ravnotežja njenih funkcij«, natančneje, zaradi njene preobremenjenosti z nacionalno funkcijo. Zato tudi ni mogla sprostiti »svoje lastne razvojne dinamike«.⁴ Do drugega modela pa je prišla z razvojem češke družbe proti koncu stoletja, ko je nastal nov položaj in je bila literatura postopoma prepuščena »svoji lastni nezavrti razvojni dinamiki«.⁵ Nadaljnji poskusi uporabe in razvijanja tega instrumentarija niso bili preveč številni, kolikor jih poznam, pač pa raznovrstni.⁶ Toda dejstvo je, da po Mukařovskem poleg tradicionalnega kroga vprašanj, ki zadevajo predvsem smeri literarnega razvoja, ni več mogoče prezreti novejšega kroga vprašanj, ki zadevajo dinamiko literarne evolucije. Pričujoči poskus naj bo obrnjen prav v to, v slovenski literarni zgodovini odprto področje.

Če na celotno slovensko književnost, od njenih začetkov do danes, pogledamo z vidika razvojne dinamike, se v njej zelo razločno pokaže obstajanje in menjava obeh evolucijskih modelov, statičnega in dinamičnega, oz. upočasnjenege (v nekem smislu normalnega) in pospešenege (v nekem smislu izjemnega). Obdobje upočasnjenege razvoja so praviloma daljša, obdobja naglih premikov pa krajša. Tudi zastopstvo avtorjev je na prvi strani večje, na drugi manjše. Vendar so obdobja in segmenti, ki sodijo v stopnjevano ali zgoščeno razvojno dinamiko, opaznejši, tako na zgodovinski kot na umetnostni črti dogajanja. Ponavadi so to obdobja, ki — glede na splošne zakonitosti in vidnejše dosežke v razvoju evropskih literatur — opravljajo dvojne: izpopolnjujejo zamujeno in hkrati ujamejo sodobnost na ravnini njenih razvojno prednostnih procesov. Tako prihaja do spajanja dveh vrst produktivnih novosti: starih, se pravi tistih iz manjkajoče literarne preteklosti, in novih, tistih, ki jih poraja neposredna sodobnost v svojih razvojnih konicah. Posledica takega spajanja progresivnih

³ J. MUKAŘOVSKÝ, *Dialektické rozpory v moderním umění (1935)*, *Studie z estetiky* (Praga, 1966), str. 258.

⁴ J. MUKAŘOVSKÝ, *Začtování a výhledy (1946)*, *Kapitoly s české poetiky*, I (Praga, 1948), str. 238.

⁵ J. MUKAŘOVSKÝ, *Dialektické rozpory*, str. 258.

⁶ Na primer Felix VODIČKA, *Struktura vývoje (Praga, 1969)*, v nemškem izboru *Die Struktur der literarischen Entwicklung*, uvodna razprava Jurij STRIEDTER (München, 1976); ali G. D. GAČEV, *Uskorennoe razvitie literatury (Moskva, 1964)*. O odmevih v slovenski literarni zgodovini gl. B. PATERNU, *Sodobna poezija kot evolucijski problem, Obdobja in slogi v slovenski književnosti* (Ljubljana, 1989), str. 195 sl. Tu je najti že tudi prvi zasutek pričujočega referata.

inovacij z retrogradnimi je pogosten stilni sinkretizem, značilen tudi za najbolj dinamična mesta slovenske književnosti.

Skratka, ob širšem ozadju zložnega, upočasnjenega ali zamudniškega spreminjanja književnosti gre za evolucijsko nagla in napeta, praviloma krajša obdobja, ki so v zgodovini slovenske književnosti že zaradi njene relativne konservativnosti zelo izrazita. Ne da bi podcenjevali dosežke, ki so jih dala počasnejša obdobja, saj so med drugim pripravila tudi pogoje in razloge za zagone naprej, pa ni mogoče prezreti dejstva, da vodilna in najbolj razpoznavna črta slovenske književnosti poteka po segmentih njene pospešene evolucijske dinamike. Zato kaže najprej opazovati ta mesta in njihov razvojni ustroj.

Če preletimo celoto, ugotovimo, da obstajajo štiri vidnejša obdobja, ki jih lahko uvrstimo v območje tako imenovanega pospešenega literarnega razvoja. To so: protestantska reformacija, romantika, simbolizem z ekspresionizmom in modernizem po drugi svetovni vojni.

Protestantska reformacija, ki stoji na začetku, je v drugi polovici 16. stoletja postavila slovenski književnosti temelj in odprla njeno nikoli več prekinjeno kontinuiteto. Dala je prvo slovensko knjigo — Trubarjev *Catechismus* (1550), prvi prevod svetega pisma — Dalmatinovo *Biblijo* (1584), prvo slovnico slovenskega jezika — Bohoričevo *Arcticae horulae* (1584), prvi večjezični (nemško-latinsko-slovensko-italijanski) slovar — Megiserjev *Dictionarium quatuor linguarum* (1592), prvo slovensko cerkveno ustavo s šolskim redom — Trubarjevo *Cerkouno ordningo* (1564), prve pesmarice in vrsto drugih del za verske in didaktične potrebe. Glede na to, da je od *Brižinskih spomenikov* naprej (iz 10. stol.) pa do 16. stoletja ohranjeno v slovenščini samo skromno število krajših rokopisnih obrazcev za cerkvene potrebe ali fragmentov posvetne vsebine, lahko rečemo, da je ob vdoru protestantizma prišlo do prave eksplozije slovenskega pisanja in tiska. V slabih petih desetletjih je do konca 16. stoletja izšlo okoli petdeset knjig, nakar je z zatrtjem reformacije in izgonom protestantov nastopila dolgotrajna razvojna stagnacija. Teza Franceta Kidriča, da so slovenski protestanti v nekaj desetletjih izpolnili »dobra dela zamud osmih stoletij ter ustvarili pogoje za zdrav razvoj v bodočnosti«, ni pretirana.⁷

Drugi veliki in zelo strmi razvojni premik je slovenska književnost doživela v obdobju romantike v prvi polovici 19. stoletja. Tega vzpona seveda ni mogoče docela odtrgati od predhodnega razsvetljenstva, ki je v drugi polovici 18. stoletja opravilo prehod od cerkvene književnosti v posvetno in dalo prva poglavja posvetne poezije, proze, dramatike in literarne kritike. Šele od tod naprej poteka trdna kontinuiteta slovenske književnosti v sodobnem pomenu besede, to se pravi leposlovja. Vendar so dosežki razsvetljenstva razen redkih izjem ostajali še znotraj didaktike ene ali druge vrste. Do stopnjevanega razvojnega zagona je prišlo šele z romantiko, in to na zamejenem območju, v poeziji in v kritiki, in sicer v delu dveh osebnosti: pesnika Franceta Prešerna in teoretika Matija Čopa. Vsa ostala književna prizadevanja so ostala v toku zložne in počasne evolucije, tako da Prešernove *Poezije* (1846) daleč odstopajo od povprečja vsega drugega.

⁷ F. KIDRIČ, *Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti* (Ljubljana, 1929–1938), str. 65.

Prešeren je bil prvi, ki je slovensko poezijo suvereno osvobodil didaktike in napravil iz nje avtonomno umetnost. Njegova poezija je izrazit in v slovenski književnosti sploh najbolj razviden primer pospešene evoliucijske dinamike. Gre za liriko in lirsko epiko, ki je v enem samem desetletju 1830 do 1840 v sebi uresničila oz. integrirala vase tako rekoč vsa zamujena obdobja od antike in renesanse do klasicizma, hkrati pa njihove sloge organsko in brez motečega eklekticizma amalgamirala v sodobno romantiko. Po tej poti je nastal prvi umetnostno dozoreli slog slovenske literature, ki ga označujemo s pojmom »klasična romantika«. Od tod naprej, to se pravi od prvega koherentnega pesniškega sloga, se je nato lahko začela pojavljati tudi že njegova opozicija v »antiklasično smer«, deloma že pri Prešernu samem.⁸

Tretji primer zgoščene evolucije predstavlja obdobje simbolizma in ekspresionizma, ki v tej naši shemi seveda pokrivata še vrsto sosednjih in drugačnih pojavov stilnega pluralizma, ki je ob prelomu stoletja zajel tudi slovensko književnost in trajal tja do tridesetih let. V tem skupnem in velikem evoliucijskem loku pa gre za dve zaporedni fazi razvoja. Prva je zbrana okoli simbolizma in je zelo vidna dve desetletji, od 1899 do 1918, njeni najvidnejši predstavniki so Ivan Cankar, Josip Murn, Oton Župančič in Dragotin Kette. Druga faza, ki zavzema naslednje desetletje, tja do izteka dvajsetih let, pa je zbrana okoli ekspresionizma. Njena najvidnejša imena so: Srečko Kosovel, Slavko Grum in Ivan Pregelj. V tej siloviti razvojni dinamiki je najbolj izrazit Srečko Kosovel. Umrl je zelo mlad (1926) v svojem triindvajsetem letu, vendar je v njegovi poeziji, nastali v nekaj letih, strnjeno tako rekoč celo dvajseto stoletje: od impresionistične »baržunaste«⁹ lirike mimo disonantnega ekspresionizma in futurizma vse do avantgardnega konstruktivizma in od tod k socialnemu realizmu. Poleg Prešerna predstavlja v slovenski književnosti prav Kosovel najbolj zgoščeno mesto evoliucijske dinamike. V loku dogajanja od konca devetdesetih do konca dvajsetih let, ki se ujame z evropsko sodobnostjo, pa je očitna tudi črta retrogradnih inovacij, torej tistih, ki izpolnjujejo zamujeno iz predhodnih obdobj. Mišljeni so na primer pojavi, ki nosijo v sebi lastnosti bolj skrajne ali pozne evropske romantike in jih ponavadi uvrščamo v pojem nova romantika. Pri Murnu, Župančiču in tudi Cankarju ti pojavi niso redki, predvsem pa so značilni za poezijo Dragotina Ketteja.

Četrti evoliucijski zagon je opazen po drugi svetovni vojni, in sicer v petdesetih in šestdesetih letih. To je vidno toliko bolj, ker je druga svetovna vojna literarni razvoj tako rekoč ustavila. Spričo skrajne ogroženosti Slovencev, obsojenih na nacionalno likvidacijo, je pretežni del njihove literature, ki je postala literatura odpora, prešel na obrambne in populistične pozicije. Kljub izjemam je to pomenilo njeno vsebinsko in jezikovno poenostavitev, v nekem smislu deliterarizacijo. V njej so močno prevladale nacionalne in revolucijske funkcije, najprej spontano, zatem vodeno. Po vojni je nato prišlo do ideološkega pritiska, ki je mobilizacijsko stanje literature propagiral tudi za naprej in ga usmerjal v svoje politične interese. Toda s strani pesnikov in pisateljev je sledil najprej postopen, že od začetka petdesetih let pa vse bolj nepopustljiv odpor. Tako je prišlo do zaustavljanega, vendar zmeraj bolj neustavljivega procesa, obrnjenega v čisto svojo smer. V smer duhovne in literarne avtonomnosti. Politično

⁸ Podrobneje v študiji B. PATERNU, Konstituiranje slovenske poezije, *Obdobja in slogi v slovenski književnosti* (Ljubljana, 1989), str. 69–71.

administrativni posegi in ukrepi dolgo niso ponehali, vendar je bilo na Slovenskem razmerje moči v resnici tako, da so ideološke restrikcije porajale zmeraj več duhovne moči kot obupa, več opozicije kot resignacije. In zgodilo se je, da je literatura dobila močna krila in v dveh desetletjih 1950–1970 preletela nenavadno dolgo pot: od poenostavljene, v nekem smislu didaktične osnove v zgodnjih povojnih letih, mimo mnogih in zelo raznovrstnih postaj osvobajanja do skrajnih oblik modernizma, doseženih že sredi šestdesetih let.⁹ V slabih dveh desetletjih se je zgodilo pravzaprav toliko kot nekoč na razdalji od razsvetljenstva do konstruktivizma in še naprej. Izstop iz ideološke shematike je bil v poeziji razmeroma lažji in hitrejši, proza in dramatika sta bili družbeno bolj občutljivi in zato bolj zavirani območji.

Našteti bi se dalo vrsto avtorjev, še živečih ali ne več, ki so bili nosilci tega pohoda literature v njeno prostost, med njimi tudi pesnike in pisatelje, živeče zunaj matične domovine. Toda najvidnejša osebnost povojne evoliucijske dinamike je bil Edvard Kocbek. Ujel je in izrazil nenavadne globine in razdalje svojih duhovnih izkušenj, ki so znale biti do kraja pogumne pa tudi do kraja obupane, vendar nikoli omrtvičene ali konvencionalne. Kocbek je sploh največji vernik in največji dvomljivec slovenske literature. Njegova duhovna kondicija je taka, da se lahko prosto giblje samo v poetiki paradoksa, odprtega v vse smeri. V jeziku arhaike se zato počuti prav tako doma kot v jeziku nadrealistične imaginacije in do kraja ozemljena beseda je prav tako njegova kot beseda mistične abstrakcije.

Toda v sedemdesetih letih že odpadajo razlogi za nadaljnji pohod literature v razvezanost, ki jo je scela dosegla in izkusila do dna, z njeno cono niča vred. Gibanje idej in stilov je bilo spet odprto v vse smeri, evoliucijski zagon se je umiril in postal v nekem smislu normalen.

Po vsem tem se ponuja vprašanje: kje iskati razloge za pojavljanje takih razvojno intenzivnejših obdobj in mest v zgodovini slovenske literature in kako najti njihovo pravo motivacijsko zaledje? Gre brez dvoma za več različnih vzrokov, ki jih je lahko opaziti, težje pa je med njimi vzpostaviti hierarhijo.

Najprej so tu seveda zunanji, družbeni razlogi. Vsako izmed naštetih štirih obdobj pospešenega razvoja ima v svojem zaledju neko pomembno družbeno in duhovno gibanje: protestantizem cerkveno, versko in moralno reformacijo, romantika narodno prebujo, simbolizem z ekspresionizmom duhovno in socialno prevratništvo, povojni modernizem pa spopad s totalitarizmom. Brez upoštevanja teh gibal si je težko pojasniti večje razvojne sunke v literaturi. Vendar motivacija te vrste sama po sebi ne zadošča in bi lahko vodila k sociološkim poenostavitvam. Tudi ona druga, upočasnjena obdobja so namreč motivirana, in včasih še očitneje, z družbeno-duhovnimi gibanji in procesi. To velja tako za protireformacijo 17. stoletja kot za stopnjevano narodno gibanje v drugi polovici 19. stoletja ali za socializem 20. stoletja. Toda čim bolj se je literatura notranje integrirala s temi družbenimi procesi, tem več možnosti za svoj avtonomni razvoj je odstopila drugim potrebam.

Za pojasnjevanje evoliucijskih vzponov literature torej družbeno dogajanje samo po sebi ne zadošča. Pozornost je treba usmeriti od sociološke še na drugo, antropološko

⁹ *Sodobna slovenska poezija kot evoliucijski problem*, str. 195–224.

stran, natančneje, k literarnemu subjektu in v njegovo notranjost. Slovenski primeri vseh štirih obdobj, ki smo jih izpostavili, razločno opozarjajo prav na to gibalno literarnega razvoja kot na zelo vidno in bistveno. Za vsa štiri strma obdobja je namreč značilno, da je v njih neko novo in pomembno vlogo zaigral prav subjekt. V protestantski reformaciji je bil to nakakšen začetni subjekt, ki je s pravico do neposrednega osebnega stika z evangeljsko besedo napravil prvi korak k osebnemu razmerju do Boga in sveta, pravzaprav prvi korak k personalizmu. V Prešernovi romantiki se je rodil novodobni, osamosvojeni subjekt, ki se je že odprl »peklju in nebu« osebne eksistence. V simbolizmu in ekspresionizmu se pojavi moderni, destabilizirani subjekt. V sodobnem modernizmu pa je proces subjektivizma dosegel tiste skrajnosti, ki so opozarjale na njegov novi konec in izbris na eni strani, na drugi pa na odprtost v nove, transcendente možnosti.

Iz vsega tega je skoraj nujno potegniti sklep: slovenska literatura — kot literatura ogroženega in dolgo nekonstituiranega naroda, to se pravi literatura, ki je bila zato zelo močno vezana v svoje nacionalne, socialne in moralne funkcije — razločno kaže, da so bili njeni evolutijski vzponi nenavadno močno vezani prav na osamosvajanje subjekta v ospredju in na osamosvajanje naroda v ozadju. Toda tudi to ozadje ni bilo brez pomena. Osamosvajanje k osebni prostosti se ni dogajala v osamitvi, temveč je bilo globinsko vezano tudi na hkratne procese družbenega osamosvajanja. Toda za razliko od dogajanj v upočasnenih obdobjih se je to dogajalo tako, da je v ospredje prodril subjekt. In naj bo dodano: kaj je bilo v slovenskih razmerah težjega, in to od nekdaj do danes, kot postati in ostati subjekt?

Tretje gibalno razvoja, ki je literarni zgodovini doslej še razmeroma najbolj evidentirano, pa je bil stik slovenske literature z Evropo in svetom.¹⁰ Vsa štiri obravnavana obdobja so bila obdobja izrazite odprtosti v Evropo in intenzivnih stikov z njo. O onih drugih bi se tega ne dalo reči, bila so bolj ali manj zaprta v narodni prostor in njegovo bolj pragmatično tematiko moralne, socialne in politične narave. Toda pojav zaprtosti ali odprtosti ponavadi ni bil vzrok, temveč že posledica subjekta in njegovega položaja, predvsem njegovega izbiranja med eno in drugo možnostjo. Obe sta bili odprti, čeprav je možnost prestopanja domačih okvirov večkrat nosila v sebi različna tveganja.

Naj tu končam pričujoči poskus posega v napovedano tematiko. Seveda z zavedanjem, da je do osvetlitve prišel en sam razvojni model slovenske literature. Toda zaradi svoje orientacijske zmožnosti najbrž zasluži, da ga postavimo na prvo mesto.

ZUSAMMENFASSUNG

In der slowenischen Literatur existieren und alterieren zwei Evolutionsmodelle: das Modell der verlangsamt und jenes der beschleunigten Entwicklung. Die Zeitabschnitte mit langsamer Entwicklung sind der Regel nach länger, diejenigen mit raschen Verschiebungen sind hingegen kürzer. Indes machen sich die letztgenannten sowohl auf der historischen wie auch auf der ästhetischen Ereignislinie deutlicher bemerkbar. Zum Bereich der gesteigerten Entwicklungsdynamik gehören vier Perioden: die protestantische Reformation, die Romantik, der Symbolismus zusammen mit dem Expressionismus sowie der Modernismus nach dem Zweiten Weltkrieg. Diese literaturhistorischen Epochen tragen eine

¹⁰ J. Kos, *Primerjalna zgodovina slovenske literature* (Ljubljana, 1987).

Doppelfunktion: sie holen das Versäumte nach und das jeweils Zeitgenössische in Europa auf der Ebene der vorrangigen Entwicklungsprozesse ein. Infolgedessen kommt es zur Verquickung zweier Innovationsarten in der Literaturproduktion: jener aus der fehlenden literarischen Vergangenheit (retrograde Innovationen) und jener unmittelbar zeitgemäßen (progressive Innovationen). Das führt häufig zu Stilsynkretismus.

Das Motivationshinterland der Evolutionsaufschwünge ist komplex, die Beweggründe sind zahlreich, von gesellschaftlichen bis zu ausgesprochen literarischen. Jedoch verweisen die vier slowenischen Beispiele ganz besonders auf das Phänomen »Subjekt« und auf seine Verselbständigung innerhalb gesellschaftlicher und geistiger Bewegungen.

The paper discusses Slovene literature from the end of the 19th and the beginning of the 20th c. with European literature. The comparison concentrates primarily on the transition of new styles into Slovene literature. Since the author recognizes the interdependence of styles and literary genres, he wants the development of new styles in the framework of individual genres: poetry, prose and drama. This way he overcomes the diachronic contextual method, being oriented rather towards the typological method. In the framework of his discussion the author is not interested in one-sided influences and borrowings as much as in universal communication between Slovene and European literary works.

The paper discusses Slovene literature from the end of the 19th and the beginning of the 20th c. with European literature. The comparison concentrates primarily on the transition of new styles into Slovene literature. Since the author recognizes the interdependence of styles and literary genres, he wants the development of new styles in the framework of individual genres: poetry, prose and drama. This way he overcomes the diachronic contextual method, being oriented rather towards the typological method. In the framework of his discussion the author is not interested in one-sided influences and borrowings as much as in universal communication between Slovene and European literary works.

... Slovenska književnost ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja označujemo s pojmom »modernizem«. Pojmu bi lahko našli ustrezno zamenjavo, saj gre v slovenski književnosti in de splošna za več umetniških smeri, za slogovni gibalni zametki, ki nas skupno izločajo predvsem v novem razmerju do trajnice. In prav to zmotnost v razločnosti ustrezno izražajo človeška umetna »modernizem«. Vendar je treba razmerje do preteklosti ob prelomu stoletja opredeliti previdno, saj so npr. avstrijski in nemški pisci manifestov in programskih vstavkov, vso od njimi člani Priderich Michael Pele, Leo Berg, Michael Georg Conrad in Samuel Leblinski, splošne uporabljali pojem modernizem tudi za naturalizem.¹ Po vsem temu ni čudno, če so je slovenski naturalisti Ivan Govekar v prvih letih pisateljstva javno šel med novostvarjaje ali modernizem.² Še bolj zapletena se nam kaže modernizem, če vemo, da realizem, njen predhodnik v slovenski književnosti, in historični vseh splošnih medijev in izrazi vseh estetskih oblik, da sploh ne govorimo o brezvratnosti slovenske naturalistične proze, ki je bila še neprimerljivo večja. Slovenška književnost pred modernizem torej ni levrila globlje umetniške umetne naše družbe, ni razčlenila socialne zavesti slovenskega človeka, ni razkrila ali poskušala razkriti njegove psihofizične narave v smislu pozitivističnega determinizma. Naša družba v drugi polovici 19. stol. očito se ni bila tako razlojena in idejna diferenciacija v njej ne tako izrazita, da bi delovala kot njen, neodoljiv izvir umetnosti. Šele ob koncu 19. in začetku 20. stoletja so slovensko politično resničnost zaznamovala globlja ideološka nasprotja in socialne razlike. Naslednje razmere, v katerih se umetnost ni mogla več umikati socialnemu življenju naroda. Zaheta po obsevirvanju družbenoprilicne in socialne tematike, značilna za književnost evropskega realizma in naturalizma, se je zato pojavila prva naša šele v obliki modernizma.

¹ Gerhard Womann, *Die Literarische Moderne* (Frankfurt, 1971), 75–76, 79, 101, 235.

² Ivan Maja Borštnar, O slovenski »modernizem«, *Slovenski revija* XVI (1968), 261.